

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

ערש"ק פרשת ויצא תשע"ג שנה ב' גליון 68

לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,

ניתן לקבל את העלון במייל chagitben@neto.net.il

הנושא: צדיקים במיתתם קרויים חיים

בן יוחאי, שפתותיו דובבות ורוחשות כמו שנאמר "דובב שפתי ישנים" ואומר "אגורה באהלך עולמים". ע"כ.

ממילא יעקב אבינו הוא עמוד התורה וכדברי הוזה"ק (פרשת ויצא דף קמו:): על שלושה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. התורה דא יעקב, העבודה דא יצחק, גמילות חסדים דא אברהם. ע"כ. ומבואר שיעקב אבינו הוא עמוד התורה. לפיכך, הוא זכה למעלה שגם לאחר פטירתו יאמרו דברי תורה בשמו, ויזכה שיהיו "שפתותיו דובבות בקבר", ולכן חיות ממש שגם בבחינת "דיבור" זכה לה רק יעקב אבינו.

בדרך זו יש לפרש את דברי חז"ל (מגילה טו.) כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, שנאמר "ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי". ועמדו המפרשים מה טעם שעל ידי כך זוכה לקרב את הגאולה.

ולפי דרכינו יש לפרש, ידוע ומפורסם כי לכל יהודי יש ג' חלקי הנפש המתלבשים בתוך הגוף, הנקראים: נפש רוח ונשמה. הנפש מתלבשת בכבוד ובדם האדם להחיות את הגוף, כמו שכתוב (ראה י"ב, כ"ג) "כי הדם הוא הנפש". חלק הרוח, שהוא שורש כח הדיבור של האדם, כמו שנאמר (בראשית ב', ז) "ויהי האדם לנפש חיה". ומפרש בתרגום אונקלוס: "והיה האדם לרוח ממללא". והחלק השלישי והעליון הוא חלק הנשמה הנמצא במח.

ומבואר בזה"ק (פרשת אחרי מות דף ע:): כי הצדיק לאחר פטירתו מתחלקים ג' חלקי הנפש שלו לג' מקומות, נפש הצדיק נשארת למטה בעולם הזה, הרוח עולה לגן עדן התחתון (ע"י שו"ת רב פעלים ח"ב סימן א', בביאור גן עדן זה), והנשמה עולה למקומה בגן עדן העליון. והנה כאשר צריכים בני העולם לרחמים, והם הולכים להשתטח על קברות הצדיקים, הכוונה בזה היא להודיע לנפשות הצדיקים הנמצאות בעולם הזה, ואז מתעוררים נפשות הצדיקים ומתפללים עליהם ומודיעים לישיני חברון הם האבות הקדושים, ומודיעים להם צער העולם.

ואז עולות כל נפשות הצדיקים לגן עדן התחתון ומודיעים לרוחות הצדיקים הנמצאים שם, ושוב עולים רוחות הצדיקים לגן עדן העליון ומודיעים לנשמות הצדיקים הנמצאות שם, ואז עולות הנשמות להקב"ה וכולם מתפללים על צער העולם, עד שהקב"ה מרחם על העולם בזכותם. ואז יורדת הנשמה לגן עדן התחתון להודיע לחלק הרוח שביטל הקב"ה גזירתו, ואחר כך יורדת הרוח להודיע לנפש הצדיק בעולם הזה. יעו"ש בלשונו הקדוש של הוזה"ק.

אולם מה שכתב בזה"ק כי נפש הצדיק נמצאת בעולם הזה, מעיר על כך בעל מקדש מלך בהגהותיו שם, ומביא בשם

"יעקב אבינו לא מת" (תענית ה:).

וצריך להבין, מדוע מכל שלשת האבות רק יעקב אבינו זכה למעלה של "יעקב אבינו לא מת"?

מצינו במעלת הצדיקים כי אף במיתתם קרויים חיים (ברכות יח:), וכמו כן בכתובות (קג.) ר' יהודה הנשיא ציוה לפני מותו ש"נר יהא דלוק במקומו שולחן יהא ערוך במקומו מטה תהא מוצעת במקומו", ועל כך מובא בגמרא: "מאי טעמא? כל בי שמשי (ערב שבת) הוה אתי לביתיה. ההוא בי שמשא אתאי שבבתא קא קריה אבבא. אמרה אמתיה: שתיקו, דרבי יתיב. כיון דשמע, שוב לא אתא, שלא להוציא לעז על צדיקים הראשונים."

היינו: רבי יהודה הנשיא המשיך להגיע לביתו כל ערב שבת גם לאחר פטירתו. ורק לאחר נתגלה הדבר הפסיק מכן. ויעו"י בגליון רעק"א (שם) שמביא בשם ספר חסידים, שצדיקים במיתתם מחוייבים במצוות ומוציאין אף את החיים ממש ידי חובתן. יעו"ש.

ונמצא כי הצדיק גם לאחר מיתתו חשוב הוא כחי ממש ומחוייב במצוות ולא הפסיד כלל במיתתו, אולם דבר אחד מאבד הצדיק במיתתו והוא הדיבור, כמבואר בירושלמי (עבודה זרה פ"ג ה"א): אמר רבי שמעון בן לקיש אין בינינו ולצדיקים (המתים) אלא דיבור פה בלבד. יעו"ש.

אולם מי שלמד תורה בחייו וזכה לחדש בה חידושי תורה, הרי שגם לאחר מיתתו תלמידיו ממשיכים את תורתו וחידושיו, ועל ידי זה הוא בבחינת "חיי" גם בדיבורו, כמו שדרשו חז"ל (בכורות לא: יבמות צו:), אמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב (תהילים ס"א, ה) "אגורה באהלך עולמים", וכי איפשר לאדם לגור בשני עולמים? אלא אמר דוד: רבונו של עולם! יאמרו דבר שמועה מפי בעולם הזה דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי, כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות (רוחשות כאילו הוא מדבר) בקבר. ואמר רבי יצחק בר זעירי מאי קראה (שיר השירים ז, י) "וחכך כיון הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים", ככומר (כערימה) של ענבים, מה כומר של ענבים, כיון דאדם נוגע בו דובב, אף תלמידי חכמים כיון שאדם אומר דבר שמועה מפיו, דובבות שפתיו בקבר.

וכן הוא במדרש (ילקוט שמעוני תהלים פרק קמ"ט, רמז תתפ"ט): על הפסוק "ירננו על משכבותם", אמר רבי יוחנן, בשעה שהזקן יושב ודורש ואומר כך א"ר עקיבא כך א"ר שמעון

האריז"ל כי מה שנשאר על הקבר הוא אותו חלק הנקרא "הבלא דגרמי", שמחזיק את הלחלוחית בגוף עד זמן התחיה. ובלשון קדשו: דע כשהצדיק נפטר מן העולם, הנפש נגדלות דעשייה נשאר חופפת על הגוף מרחוק, בסוד "ונפשו עליו תאבל", עליו דייקא ולא אמר בו, וכל זה כל זמן שבשרו קיים, ולאחר עיכול הבשר אז הנפש דמוחזקת נגדלות דעשייה עולה למעלה, ולא נשאר בקבר כי אם הבלא דגרמי, שהוא נפש דקטנות דעשייה שנשאר שם תמיד עד התחיה. עכ"ל.

נמצא על פי דבריו, כי הצדיק איננו יודע מה קורה בעולם הזה, מחמת שנשאר רק חלק קטן הנקרא "הבלא דגרמי" בעולם הזה, ועיקר נפשו רוחו ונשמתו נמצאים בעולמות העליונים, וזהו הצורך לעלות ולהשתטח על קברי הצדיקים כדי להודיע להם את צרותיהם של ישראל, ובלי זה, לא יכולים המתים לדעת על כך.

וכפי מסקנת הגמרא בברכות (יח.) האם המתים יודעים מה קורה עם החיים, בתחילה הובאו רבי חייא ורבי יונתן "הוו שקלי ואזלי בבית הקברות". רבי יונתן הביא פסוק "והמתים אינם יודעים מאומה" (קהלת ט, ה). ואח"כ (יח.) נחלקו שני בני רבי חייא אם אביהם יודע בצערם, ואחד מהם הביא ראיה מן הפסוק "יכבדו בניו ולא ידע ויצערו ולא יבין למו" (איוב י"ד, כ"א) כלומר איננו מבין בצער של החיים. אח"כ הביאו בגמרא שבע הצעות כדי להוכיח שהמתים יודעים בעסקי החיים, וכולם נדחו על ידי רב אשי. וכבר לימדנו הרא"ש (סוכה, תחילת פ"ב) שיש לפסוק כמו אותה דיעה שהגמרא טורחת לברר אותה וז"ל: "פוסק כר' יהודה כיון דשקלו וטרו אמוראי לפרש טעם דבריו". כלומר, מזה ידענו שכך היא ההלכה. כך גם בענייני כל הסוגיא באה להצדיק רק את אותו מאן דאמר המלמד שאינם יודעים.

ולכן התוספות במסכת סוטה (לד: ד"ה אבות) שם מציינת הגמרא שכלב בן יפונה הלך לקברי אבות לבקש שיתפללו עליו לבל יכשל בעצת מרגלים, שואלים התוספות, "וא"ת והאמר בפרק מי שמתו (ברכות יח.) דהמתים לא ידעין מידי, ומשמע במסקנא ואפילו אבות העולם! יש לומר דע"י תפילה שזה מתפלל, מודיעין להן שכך נתפלל... עכ"ל. וכל שאלתם משום שמסקנת הסוגיא היא שהמתים אינם יודעים מאומה (חוץ מדיעת הענינים שנוגעים אליהם).

ומה דמצינו בירושלמי (ע"ז פ"ג ה"א): "אמר ר' זעירא שומע המת קולו כמתוך החלום". ולכאורה משמע שהוא שומע ומבין? אבל הט"ז לשו"ע (יו"ד סי' שד"מ סוף ס"ק א') הוסיף ב' מלים: "עד שישתום הגולל". כלומר מאז ואילך הוא כבר עבר למקום אחר, וכבר אין לו עוד קשר ושייכות אל העולם הזה.

אחר שנתבאר, כי אין הצדיק לאחר פטירתו מודע בצערם של החיים, אלא רק לאחר שבאים על קברו ומודיעים לו, לכך, כאשר אומר דבר בשם אומרו, הרי בודאי שיאמר אף בשם צדיק שנפטר, ועל ידי זה גורם ששפתותיו דובבות בקבר, ומעתה אין הוא עוד בבחינת "הבלא דגרמי" אלא נתן בו תוספת של בחינת נפש ובחינת רוח, ויכול לדעת מה קורה בעולם הזה, ורואה בצערם של ישראל, ועולה ומתפלל עליהם ומודיע אף למתים אחרים שיתפללו עליו, ובה באה גאולה לישראל.

ואחר כן מצאתי שהיעב"ץ בספרו לחם שמים על מסכת אבות, משייך את שני המאמרים וז"ל: דכיון ששפתיו דובבות בקבר אמר התנא שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם הוא עולם הקטן, גאולה תהיה לו בבור השבי, לעשותו בן חורין שעוסק בתורה גם שם. ע"כ.

לפיכך כתב בספר חסידים (סימן רכ"ד) שדרכם של המתים להתפלל על החיים האומרים דברים בשמם וז"ל: וכל האומר דבר שמועה מפייהם הם מתפללים עליו שם ומליצים טובה עליו. עכ"ל. ובהגהת מקור חסד ציין את המקור לכך וז"ל: ע"י בבא מציעא (פה:), בהאי סבא שנשמא וצווח על קברו של רבי חייא מתנייתא דמר מתנינא ונתרפא. ועי"ו במגיד מישרים למרן הבית יוסף שנאמר לו, כל חכמי אורייתא מלפין זכות קמיה

דקוב"ה, הרי"ף והרמב"ן והרא"ש בגין דאת עסיק ומבאר מליהון ופסיק כוותהון, וע"י בשי"ך (ח"ו"מ ס"ס צ"א) שכתב, מובטח אני בחדש עליון כד שכיבנא נפקי בעלי המשנה וברייתא וש"ס לאפאי דמתריצנא מלתייהו בקושטא וכו'. וע"י בבא קמא (קיא:) ובבא מציעא (סב:) שאמר רבא, כי שכיבנא, רב אושעיא נפק לוותי דתריצנא מתניתין כוותיה. עכ"ל המקור חסד שם.

כמו כן יש לציין את דברי הפלא יועץ (ערך דובב) שכתב וז"ל: וכבר כתוב בספרים שפעם אחת היה שמד ונגלה המהר"ם אלשיך ז"ל בהקיץ והציל לאחד מתוך ההפיכה מפני סיבה שהיה לומד ספרו בתמידות. ומה גם אם יטריח לתרץ דבריהם שזה חשוב מאוד אצלם. עכ"ל.

כמו כן ידוע על הגאון רבי יהושע חריף (סבו של בעל הפני יהושע) שחיבר ספר להגן על רש"י מקושיות התוספות, שנקרא "מגיני שלמה", ומובא (בהקדמה לספר), כי רש"י נגלה אליו בהקיץ בשמחה גדולה, ואמר לו: אשריך בעולם הזה ובעולם הבא שאתה מצילני מהאריות הגיבורים בעלי התוספות, ואבוא לקבלך לעולם הבא עם כל תלמידי. וכך היה, שחצי שעה קודם פטירת המגני שלמה, ישבו אצלו גדולי קראקא, ואמר להם: פנו מקום! שרבינו מאור עינינו רבנו שלמה יצחקי בא אלי וכל קדושי עמו וכו'. יעו"ש.

וכדברינו כתב רבי חיים פאלאגני בספרו עיני כל חי (יבמות צז.) וז"ל: ובה אמרתי דזהו הטעם דאמרו בסוטה דלא מת משה, יען כל התורה על שמו "זכרו תורת משה", ובו פינות העולם יומם ולילה לא ישבותו, ליכא רגע דאינן לומדין, ונמצא דבהילוך אחד מתקיים בו אגורה באהליך עולמים בב' עולמים, ושפיר דרשו עליו "מה להלן עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש", דהוא בב' עולמים. ושוב הגידו לי דע"ד זה פי' עט"ר מוה"ר הגדול כמוהר"ר אליהו הכהן ז"ל בדרשותיו. עכ"ל.

בזה יש לתת טעם למאמר הירושלמי (שבת פ"א דף ה:), ושקלים סופ"ב): כל האומר שמועה מפי אומרה, היא רואה בעל השמועה כאילו הוא עומד כנגדו. ע"כ (והחת"ם בחידושו לפרשת בהעלותך כתב על כך, בזה הלשון: והוא מסוגל מאד להמשיך על עצמו מאור אותו התלמיד חכם שזכה לחדש אותה השמועה. עכ"ל). ומשום, שעל ידי שמוכיר את חידושו בשמו, גורם ששפתותיו דובבות בקבר ונעשה הצדיק בבחינת "חי" בשלמות אף בחלק הדיבור, לכן צריך לחשוב כאילו עומד לפניו כבחיית חיותו.

וראו לציין למה שכתב בספר בית יחזקאל (עמוד רנ"ג) וז"ל: וראיתי מדקדקים שאפילו מאמר מהגמרא אינם אומרים בלי להזכיר שם התנא או האמורא האומר, ולא כמנהג העולם שאומרים נאמר בגמרא. עכ"ל.

כמו כן, מטעם זה אין כל נפקא מינה אם לומד לבדו או שלומד עם חבירו, לעולם צריך להזכיר את שם בעל המאמר, כי על ידי כך שפתותיו דובבות בקבר, וזוכה לישועה. וכמו שמוכח מפרקי דרבי אליעזר (פרק נ"י) שמובא שם בזה הלשון: ושמע מרדכי לשונם ונכנס והגיד לאסתר, ואסתר הגידה למלך בשם מרדכי, שנאמר "ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי", מכאן אמרו חכמים: כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם. ע"כ. וכתב הרד"ל בפירושו (ס"ד) וז"ל: בקרא כתיב "ותאמר אסתר", ובאמת היה ראוי לכתוב ותגד כמו ברישא "ויגד לאסתר", וכן הוא הלשון בענין סיפור אחד לחבירו דברי שלישי כמו "ויגד משה את דברי העם אל ה'" וכיו"ב הרבה, ולזה דרשו שכל האומר דבר בשם אומרו וכו', ושם אמרה היא אפילו אומר הדין לעצמו, כגון שזה משנהו לעצמו ראוי לו לשנוא בשם אומרו, שכן נשנה זה בפרק שני חכמים בס"ס שו"ת הנקראתם, וכן בסולין ק"א. עכ"ל.

וכן כתב בלקו"ט מעם לועז (באת פ"ז מ"ז) וז"ל: תלמידי בל"ג שאם לומד עם תלמידים יאמר בשם אומרו של אדם שחידוש שלו, אלא גם מלמד בפני עצמו, ועוד, שיש קדושה בשם האומר, כמו שנאמר: "סוף שבח ב"מ ובבש"מ" - ב"מ הי"ט בשמחתם. עכ"ל.